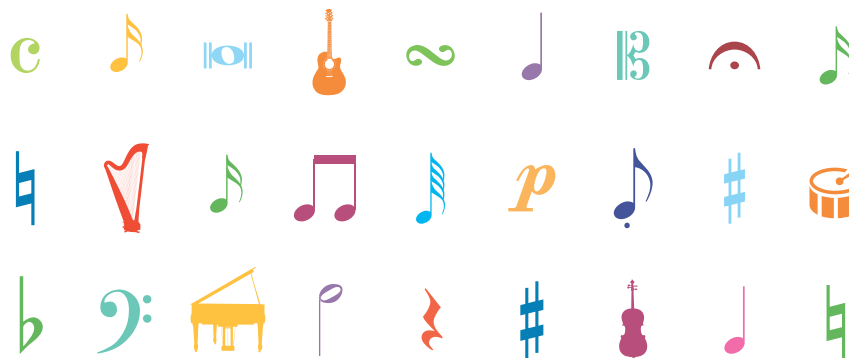
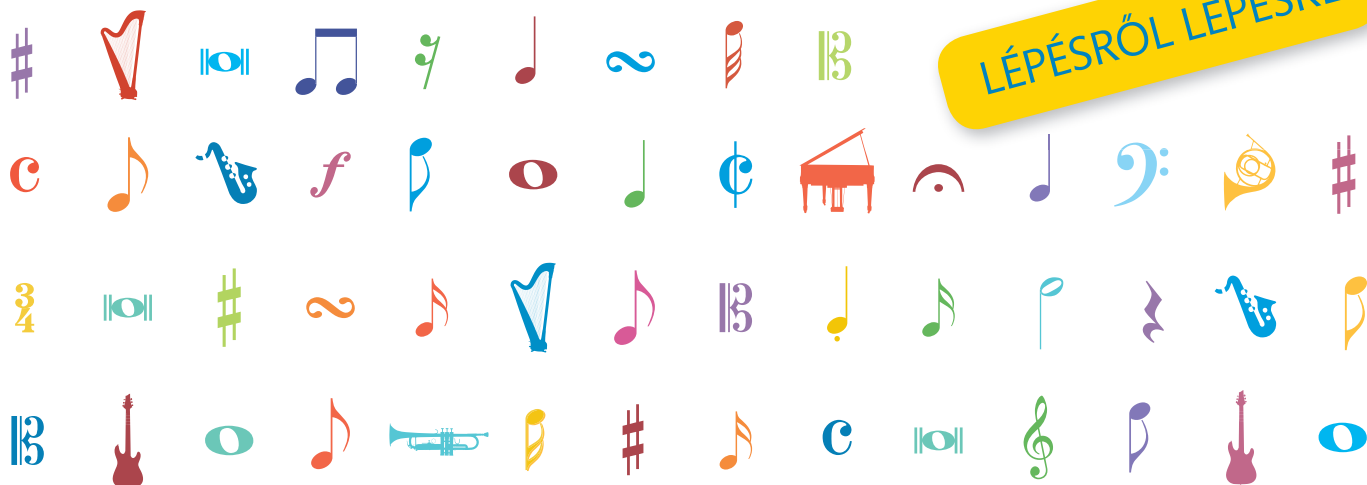

SEGÍTS A GYEREKEKEDNEK!

ZENE

LÉPÉSRŐL LÉPÉSRE

A KOTTAOLVASÁSTÓL A ZENESZERZÉSIG

CAROL VORDERMAN

Tartalomjegyzék

ELŐSZÓ MI A ZENE?

6
10

1 HANGMAGASSÁG

Magas és mély	14
A zongora billentyűzete	16
A zene leírása	18
Kulcsok	20

2 RITMUS

Ütések és ütemek	24
Ritmusérték	26
Zászló és pont	28
Ütemmutató	30
Összetett metrum	32
Szünet és átkötés	34
A hangjegyek csoportosítása	36
Triolák	38
Szinkópa és a swing	40
Kezdések és végződések	42
Tempó	44

3 HANGKÖZÖK, SKÁLÁK ÉS HANGNEMEK

Keresztek és bék	48
Félhang	52
Egészhang	54
Hangközök	56
Dúr skálák	60
Moll skálák	62
Hangnemek	64

A párhuzamos moll	68
A kvintkör	70
Alterációk	72
Moduláció	74
Transzponálás	76
Egyéb hangsorok	80
Móduszok	86
Tonalitás és atonalitás	88

4 DALLAM

Mi a melódia?	92
Frazeálás és jelölése	94
A frázisok fajtái	96
Szekvencia	98
Díszítés	100
Dinamika	102
Zenei kifejezés	104
Zenei jelzések	106
A dallam elemzése	108
Két vagy több hang együtt	110
Szerezz saját dallamot!	112
Tanulni a példából	114

5 AKKORDOK ÉS HARMÓNIA

Harmónia	118
Konszonancia és diszszonancia	120
Diatonikus és kromatikus harmónia	122
A skála fokai	124
Hármashangzatok	126
Fordítások	128
Akkordtípusok	130
Egyéb akkordok	132

Kadenciák	136
Átmenő hangok	138
Késleltetés	140
Modális harmónia	142
Kórusművek	144
Basszus	146
Akkordjelzések	148
Dalok harmonizálása	150

6 FORMA

Ismétlések	154
Kéttagú forma	158
Háromtagú forma	160
Ellenpont	162
Téma és variációk	164
Ostinato, loop és riff	166
Kiállítás és fill	168
Zenekari műfajok	170

7 HANGSZEREK ÉS ÉNEKHANGOK

Vonósok	174
Fafúvósok	176
Rézfúvósok	178
Billentyűs hangszerek	180
Ütőhangszerek	182
A zenekar	184
A karmester	186
Együttesek	188
Rockzenekarok	190
Énekhangok	192
Mi a kotta?	194
Zene és szöveg	196

8 STÍLUSOK ÉS MŰFAJOK

A zene szövémódja	200
Népzene és világzene	202
Klasszikus zene	204
A barokk kor	208
A bécsi klasszika	210
A romantika kora	212
Modern korszak	214
Tánczene	216
Blues és jazz	220
Popzene	222

9 FÜGGELÉK

Ritmusérték és szünet	226
Ütemmutató	228
Hangnemek és előjegyzések	230
Akkordok	232
Skálák	234
Zenei fogalmak	240
Zenei korszakok	242
Hangszercsaládok	244
Szószedet	246
Jelképmagyarázat	250
Név- és tárgymutató	252
Köszönetnyilvánítás	256

Ez a jel mutatja a CD-mellékleten a kapcsolódó hanganyag számát!

Dúr skálák

A skála egy olyan hangsor, amely egy oktávnyi hangterjedelemben emelkedik és ereszkedik.

A dúr skálák a zene legfontosabb építőkövei.

LÁSD MÉG

◀ 52–53 Félhang

◀ 54–55 Egészhang

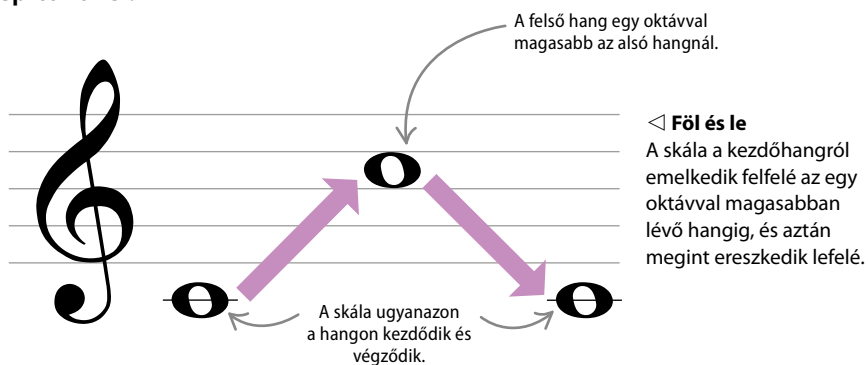
◀ 56–59 Hangközök

Moll skálák

62–63 ▶

Mi a skála?

A skála olyan hangok sora, amelyek emelkednek, aztán ereszkednek két hang között, amelyek egy oktáv távolságra vannak egymástól. Két fő skálatípus létezik: dúr és moll. A skálákat hangszeres gyakorlatként is szokták játszani.

◁ Föl és le

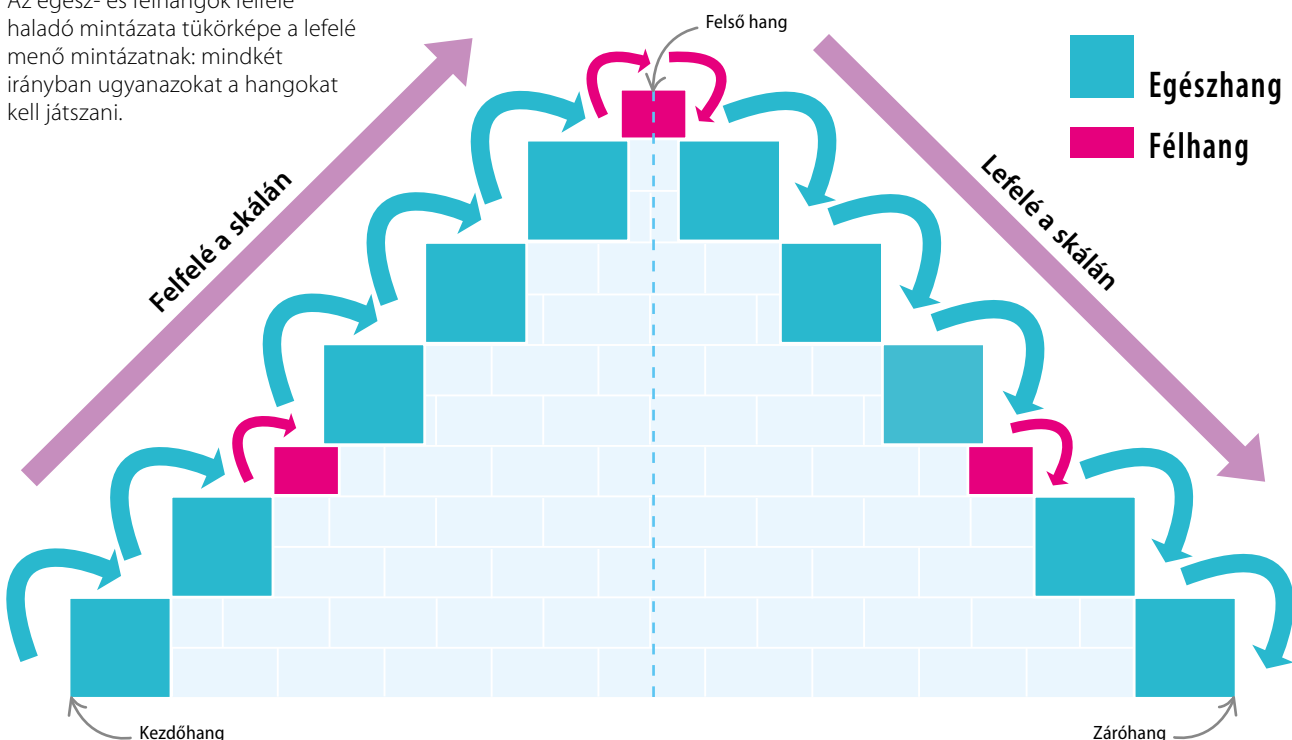
A skála a kezdőhangról emelkedik felfelé az egy oktávval magasabban lévő hangig, és aztán megint ereszkedik lefelé.

A dúr skála

Minden dúr skálában ugyanolyan rend szerint következnek az egészhangok és a félhangok. Bármilyen hangról is kezdődjék a skála, ezt a mintázatot fogja követni. Az egész- és félhangok felfelé haladó mintázata tükörképe a lefelé menő mintázatnak: mindkét irányban ugyanazokat a hangokat kell játszani.

▽ Egészhangok és félhangok

Minden dúr skála ugyanazt a mintázatot követi felfelé: egész-, egész-, fél-, egész-, egész-, egész-, félhang. Lefelé pedig: fél-, egész-, egész-, egész-, fél-, egész-, egészhang.

A C-dúr skála

Ez a skála a dúr skálák hangközrendjét követi anélkül, hogy a zongorán bármilyen fekete billentyűs hangra szükség lenne hozzá, ugyanis nincs benne kereszt vagy bé. A hangok átugorják a fekete billentyűket, míg a félhangok olyan fehér billentyűk között vannak, amelyek közvetlen szomszédok.

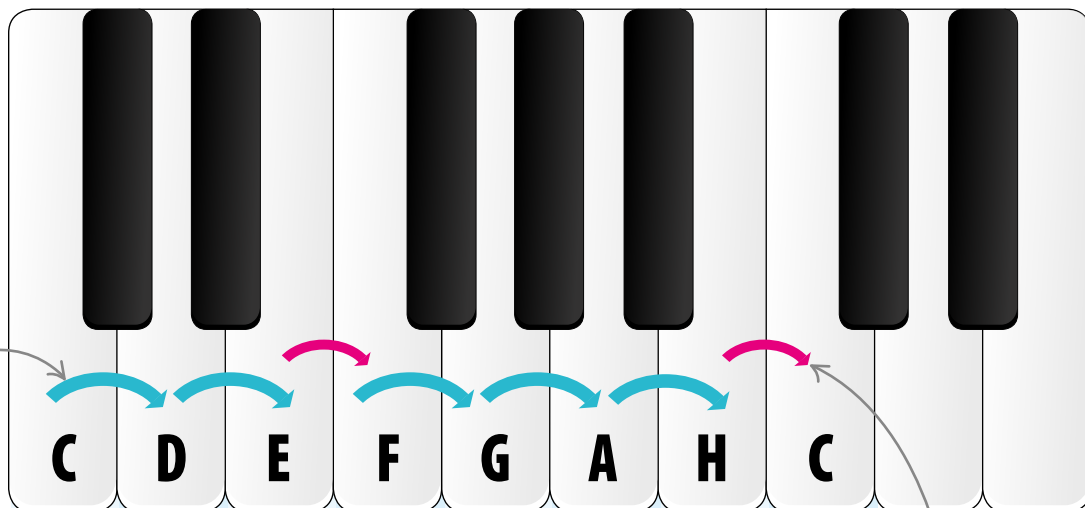

17

▷ C-től C-ig

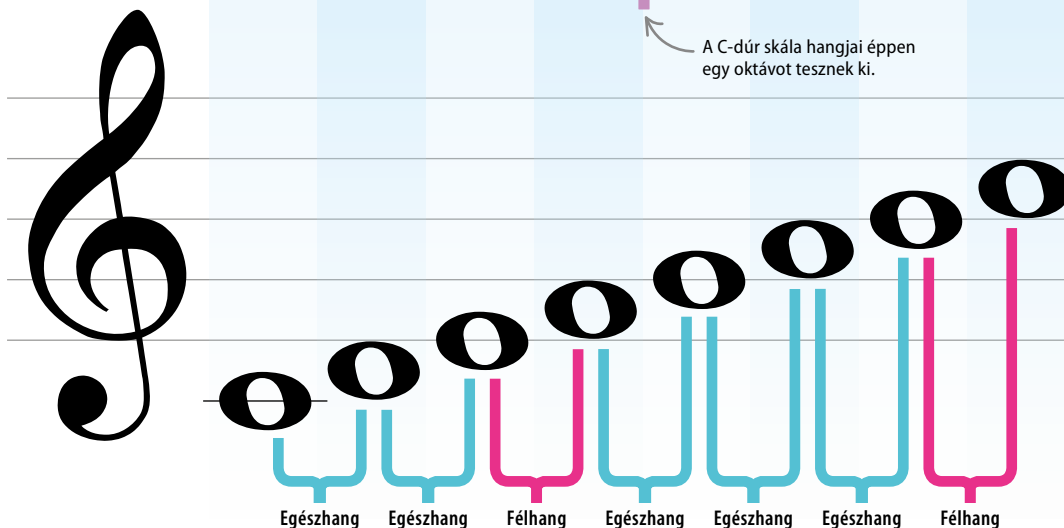
Ahogy itt látható a billentyűzeten és alább a kottapéldában, a C-dúr skála az egyvonalas C-től a kétvonalas C-ig terjed.

Egészhang a C és a D között

A C-dúr skála hangjai éppen egy oktávot tesznek ki.

Félhang a H és a C között

HOL TALÁLKOZHATSZ VELE?

C-dúr skála

Mindenkinek meg kell tanulnia és gyakorolnia kell a skálákat, aki hangszeren játszik vagy zenei vizsgát tesz. A C-dúr skála az egyik első skála, amelyet egy zenész megtanul a zongorán, mert ebben nincs előjegyzés.

▷ Skálák gyakorlása

A zenészek a skálák gyakorlásával tanulnak a zene működéséről. Ez fejleszti a hangszertechnikájukat is.

Moll skálák

Ugyanúgy, mint a dúr skála, a moll skála is hangok sora, amelyek egy oktávon belül emelkednek és ereszkednek.

De a moll skála néhány hangja fél hanggal lejjebb van a dúr skála hangjainál.

LÁSD MÉG

◀ 56–59 Hangközök

◀ 60–61 Dúr skálák

Hangnemek

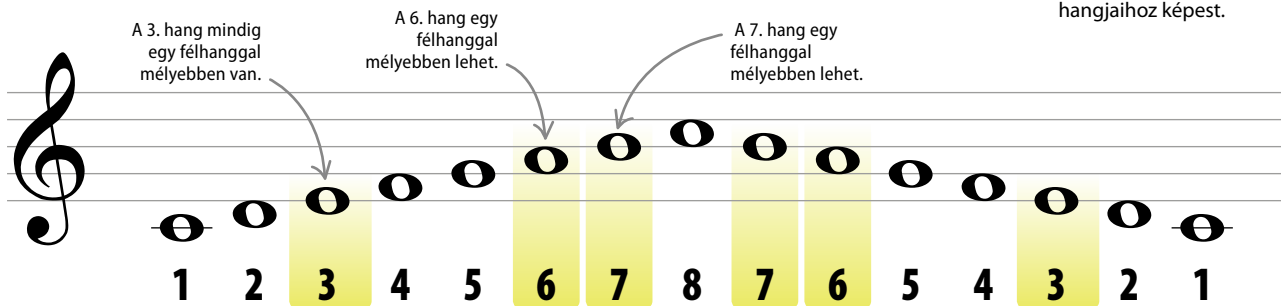
64–67 ▶

A dúrtól a mollig

A moll skáláknak három fő típusuk van: természetes, összhangzatos és dallamos. Az azonos alapú moll skálában a dúr skála 3., 6., és 7. hangja mélyülhet egy félhanggal.

▽ C-dúr és c-moll

A c-moll skálában az E (3. hang), az A (6. hang), és a H (7. hang) van lejjebb egy félhanggal a dúr skála hangjaihoz képest.

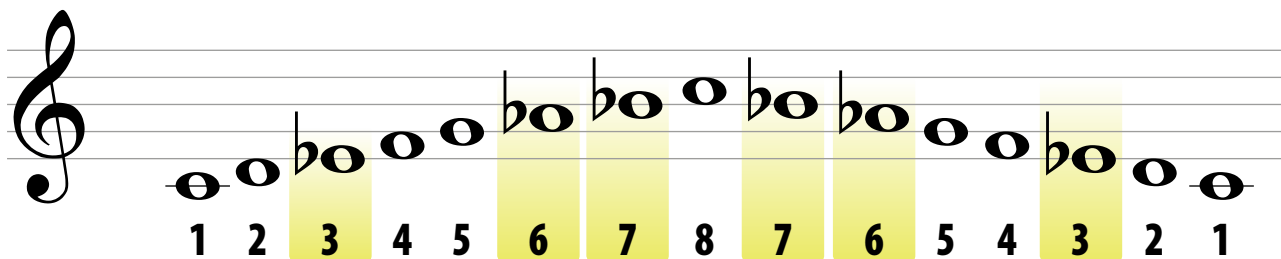
Természetes moll skála

A természetes moll skálában az azonos kezdőhangú dúr skála 3., 6. és 7. hangja mind le van szállítva egy félhanggal. Ez a skálán felfelé és lefelé haladva is így van.

■ Egészhang ■ Félhang

▽ Természetes c-moll skála

A C hangról kezdődő természetes mollban az E-ből esz lesz, az A-ból asz és a H-ból B.

18

▽ A skála mintázata

Ez a piramis a természetes moll skála mintázatát, illetve az egészhangok és a félhangok sorrendjét mutatja.

Az összhangzatos moll skála

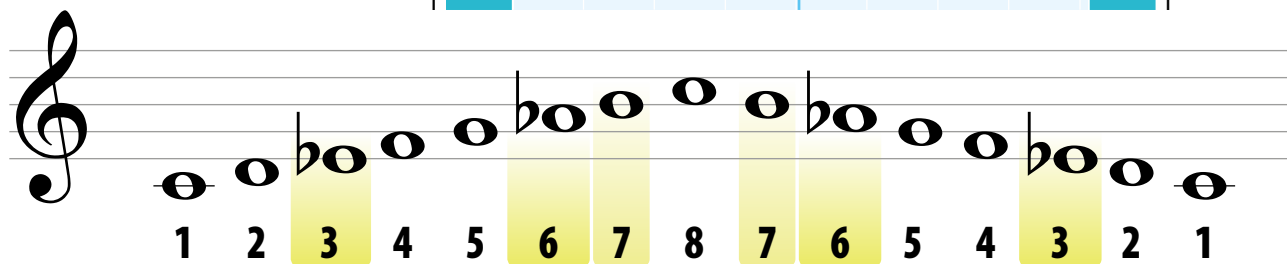
Az összhangzatos moll skálában felfelé és lefelé is a 3. és a 6. hang mélyebb egy félhanggal. A 7. hang viszont nincs lejjebb. Más moll skálától eltérően az összhangzatos moll skálában bővített szekund (három félhang) van a 6. és 7. hang között.

■ Egészhang
■ Bővített szekund
■ Félhang

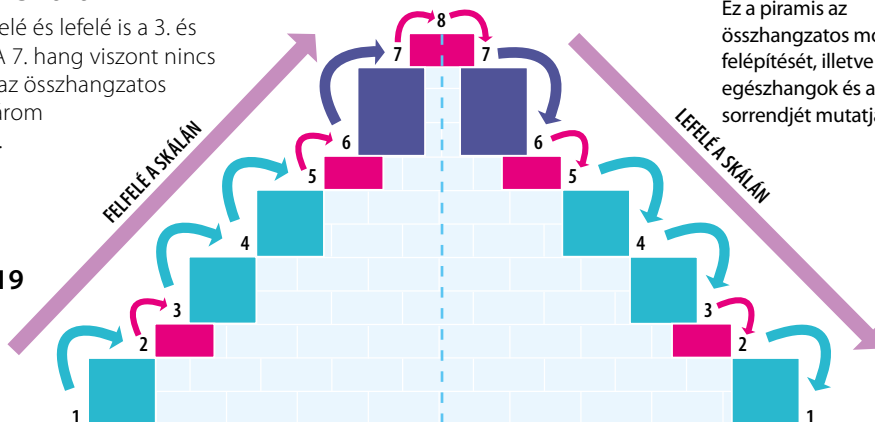
▽ Összhangzatos c-moll skála

A C hangról kezdődő összhangzatos moll skálában az E-ből esz lesz, és az A-ból asz, de a H marad H.

▽ A skála mintázata

Ez a piramis az összhangzatos moll skála felépítését, illetve az egészhangok és a félhangok sorrendjét mutatja.

A dallamos moll skála

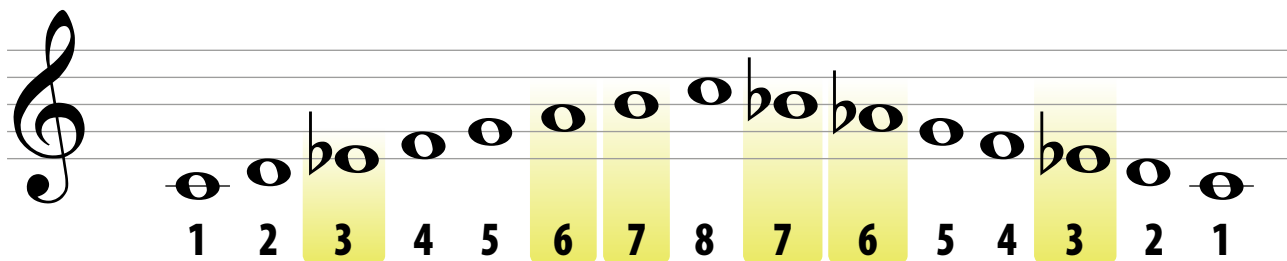
A dallamos moll skálában felfelé és lefelé egyaránt a 3. hang mélyebb egy félhanggal. A 6. és a 7. hang felfelé haladva nem mélyebb, de lefelé igen, méghozzá egy félhanggal.

■ Egészhang
■ Félhang

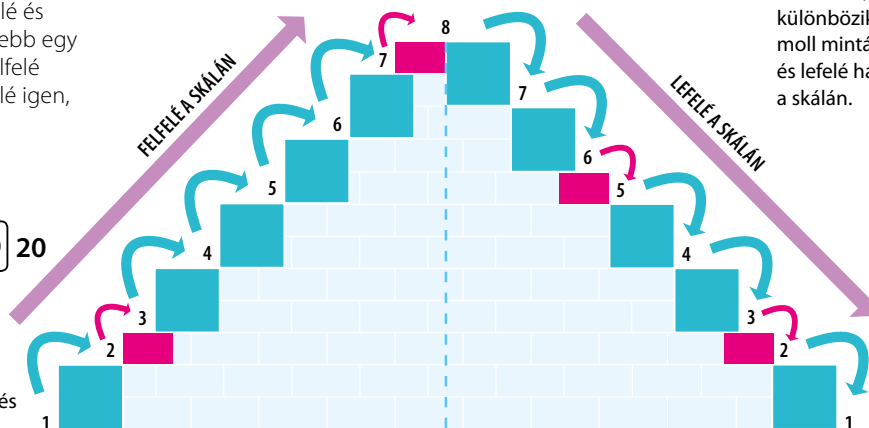
▽ Dallamos c-moll skála

Az E minden esetben Esz lesz, de csak lefelé haladva lesz a H-ból B és az A-ból Asz.

▽ A skála mintázata

Itt látható, hogy miben különbözik a dallamos moll mintázata felfelé és lefelé haladva a skálán.

Móduszok

A móduszok a dúr és moll hangnemek variációi, és a modális hangsorokon alapulnak. A legtöbb modális hangsor hasonlít, de némileg eltér a dúr és a természetes moll skálától.

Móduszok és a dúr skála

A móduszoknak hét fő típusuk van: ión, dór, fríg, líd, mixolid, eol és lokriszi. A modális hangsorok ugyanazokból a hangokból állnak, mint a dúr skála, de minden egyes modális hangsor a dúr skála más-más hangján kezdődik.

▽ Móduszok és modális hangsorok

Ez a táblázat a hét móduszt és modális hangsoruk kezdőhangját mutatja, amelyek közül mindegyik fehér billentyű a zongorán.

Módusz	A modális hangsor a dúr skála ennyiedik hangján kezdődik	A modális skála kezdőhangja (csak fehér billentyűk)
ión	1. hang (tonika)	C
dór	2. hang	D
fríg	3. hang	E
líd	4. hang (szubdomináns)	F
mixolid	5. hang (domináns)	G
eol	6. hang	A
lokriszi	7. hang (vezetőhang)	H

LÁSD MÉG

◀ 60–61 Dúr skálák

◀ 62–63 Moll skálák

A skála fokai

124–125 ▶

Népzene és világzene

202–203 ▶

HOL TALÁLKOZHATSZ VELE?

Ralph Vaughan Williams

Sok népdal van dór, líd, mixolid vagy eol móduszban. A komponista Ralph Vaughan Williams népdalgyűjtő is volt, és a zenéjében sok modális népdal szerepel. Például az *English Folk Song Suite* című műve dór és mixolid népi dallamokat is tartalmaz.

Modális skálák

Itt látható a hét modális hangsor, amelyek a zongorán csak a fehér billentyűket érintik. Ha ugyanaz a modális hangsor más hangról kezdődik, akkor is meg kell tartani az egész- és félhangok sorrendjét fekete billentyűk bevonásával.

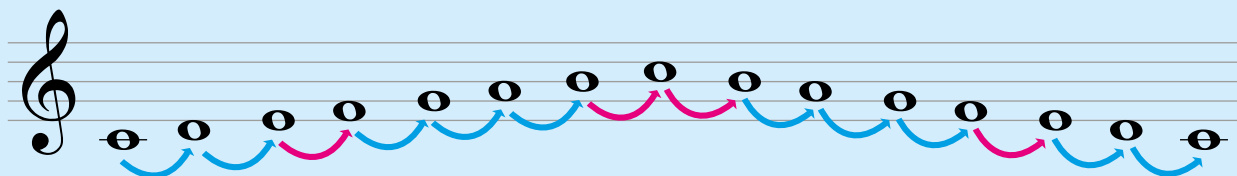
29

Egész-hang

Félhang

▽ Ión hangsor

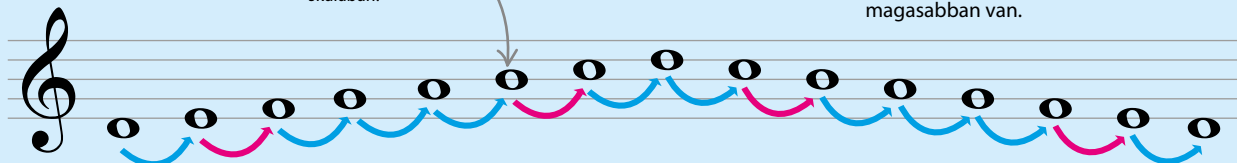
A ión skála pontosan ugyanolyan, mint a dúr skála. Ezért a dúr hangnemű zene ión is.

A 6. hang egy félhanggal magasabb van, mint a természetes moll skálában.

▽ Dór hangsor

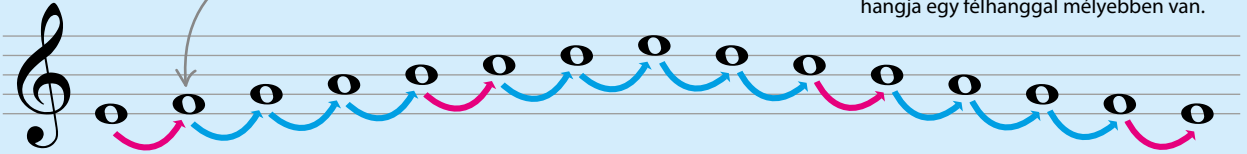
A dór hangsor hasonló a természetes moll skálához, de a hatodik hangja félhanggal magasabb van.

A 2. hang egy félhanggal mélyebben van, mint a természetes mollban.

▽ Fríg hangsor

Ez a módális hangsor hasonló a természetes moll skálához, de a második hangja egy félhanggal mélyebben van.

A 4. hang egy félhanggal magasabban van, mint a dúr skálában.

▽ Líd hangsor

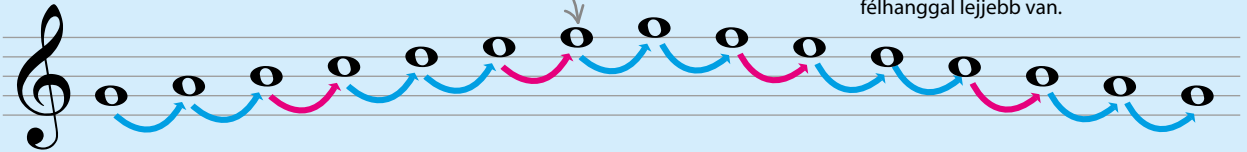
A líd hangsor hasonló a dúr skálához, de a negyedik hangja egy félhanggal magasabban van.

A 7. hang egy félhanggal mélyebben van, mint a dúr skálában.

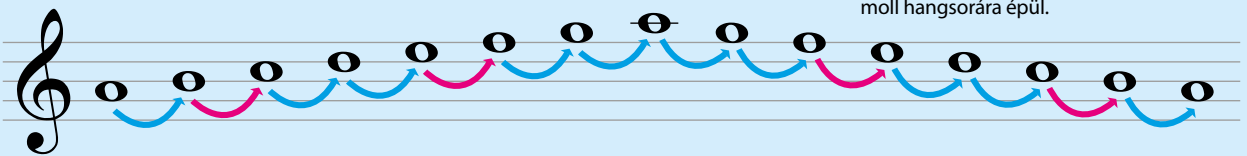
▽ Mixolíd hangsor

A mixolíd hangsor hasonlít a dúr skálához, de a hetedik hangja egy félhanggal lejjebb van.

▽ Eol hangsor

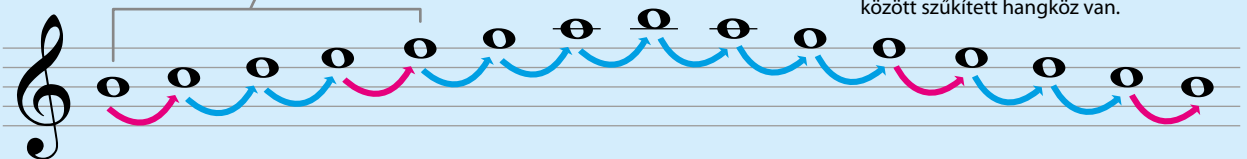
Az eol hangsor pontosan ugyanolyan, mint a természetes moll. A moll hangnemű zene eol is, ha az adott hangnem természetes moll hangsorára épül.

Szűkített kvint,
nem tiszta kvint.

▽ Lokriszi hangsor

A lokriszi hangsor nem hasonlít a dúr vagy a moll skálára, mert ez az egyetlen módális hangsor, ahol az első és az ötödik hang között szűkített hangköz van.

Atonális zene

Ez a részlet Liszt *Hangnem nélküli bagatelljéből* atonális. Nincs előjegyzés, illetve a C és az A hang nem emelkedik ki eléggé ahhoz, hogy kiderüljön: C-dúrban vagy a-mollban van-e a zene. Sok módosítójel is szerepel, de egyik sem vezeti a zenét egy bizonyos hangnem felé.

▽ Liszt: Hangnem nélküli bagatell

Ez a részlet bizonyítja, hogy a darab atonális. Nincs előjegyzés vagy alaphang, és a módosítások nem kapcsolódnak semmilyen nyilvánvaló hangnemhez.

Allegretto mosso

KÖZELEBRŐL

Szerializmus

Néhány atonális zene szerialista vagy tizenkét fokú szerkesztéssel készül. A szerializmusnál a kromatikus skála 12 különböző hangja egy választott sorrendben szerepel. Ez a Reihe. A szerialista darab hangjai a Reihe szerint következnek egymás után, ami a darab alapját alkotja.

A Reihe a kromatikus skála összes hangját tartalmazó sor hangismétlés nélkül.

△ Reihe

Itt látható egy Reihe-példa a kromatikus skála 12 különböző hangjával. A hangok sorrendje véletlenszerűnek tűnik, de valójában előre eldöntött.

Az E a Reihe első hangja.

Miután mind a 12 hangot hallottuk, újra az E jön.

△ Dallam a Reihe alapján

Ez a dallam a fent szereplő Reihe hangjaiból áll, pontosan ugyanabban a sorrendben.

Zenei jelzések

A zeneszerző utasítja a zenészt, hogy miként adja elő a művét.

A kottába nyomtatott fogalmak és jelzések közvetítik az információt az előadónak, aki majd az írott kottát hangzássá alakítja át.

LÁSD MÉG

◀ 14–15 Magas és mély

◀ 56–57 Hangközök

◀ 194–195 Mi a kotta?

Billentyűs hangszerek

180–181 ▶

Hangterjedelem és oktáv jelzése

Néha a zeneszerző azt kéri az előadótól, hogy valamit igen magasan, vagyis a hangszer hangterjedelmének tetején játsszon. Azt is kérheti, hogy a hangszer regiszterének legalsó részén játsszon valamit. Ezeknek az extrém magasságoknak a lejegyzéséhez rengeteg pótvonalra lenne szükség, amit nehezen lehetne kiolvasni.

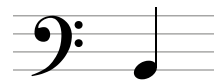

△ Ottava

A 8va jelölés az olasz oktáv szót helyettesíti, és az öt vonal fölé írva azt jelenti, hogy az adott hangot egy oktávval (8 hanggal) magasabban kell játszani, mint ahol írva van.

40

8vb

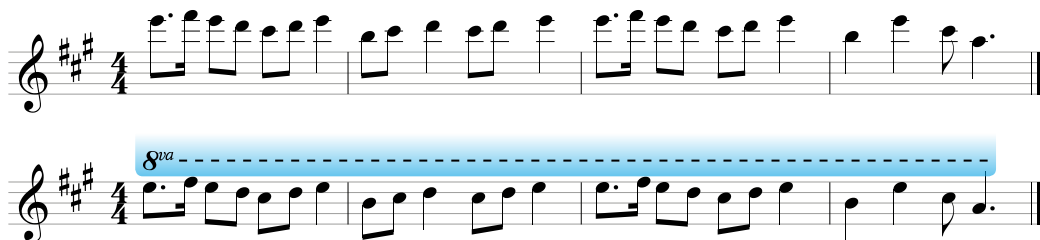
41

△ Ottava bassa

A 8vb jelzés azt jelenti, hogy a hangokat egy oktávval mélyebben kell játszani.

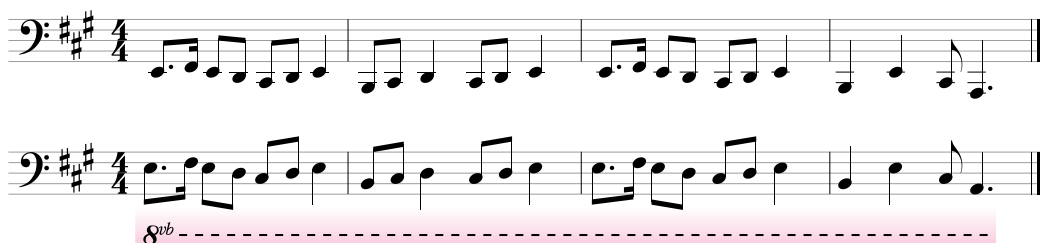
▷ 8va

Itt szőrnyen néz ki a pótvonalakon a hangzó magasság, de a 8va jelzéssel már sokkal átláthatóbb.

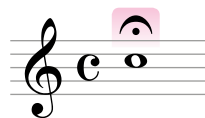
▷ 8vb

A basszuskulcsban írt hangokat nem könnyű leolvasni az öt vonal alatt. Sokkal jobb felhelyezni őket az öt vonalra a 8vb jelzéssel.

Szünet és kitartott hang

Fontos, hogy a zenében legyenek olyan helyek, ahol az előrehaladó folyamat megáll, és egy pillanatra felfüggesztjük az időt. Ezeket a drámai szüneteket és megállásokat általában koronával vagy szünettel jelöljük, és cezúrának nevezzük.

◁ Korona vagy fermata

A korona azt jelzi az előadónak, hogy a hangot hosszabban kell tartania, mint az adott értéke. Gyakran áll a részek végén, hogy fináléhangzást teremtsen.

A cezúrát két átlós vonallal jelöljük.

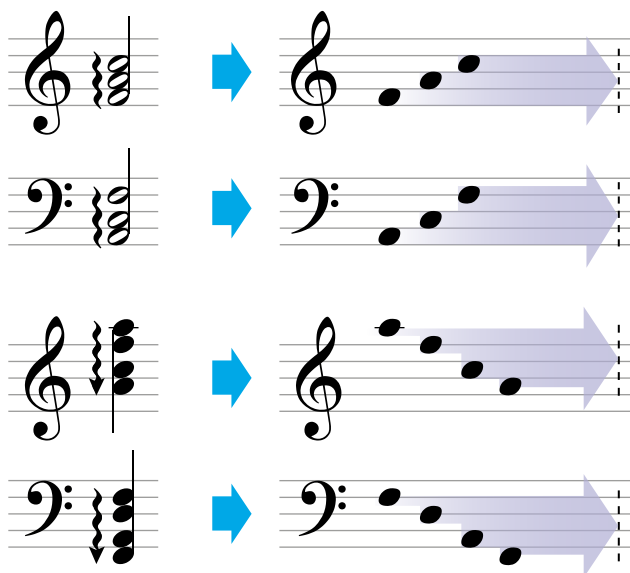

◁ Cezúra

A cezúra rövid szünet, amelynek nincs meghatározott hosszúsága, és az interpretálása az előadóra van bízva. Teljes leállást jelent a zenei folyamatban.

Kitartott hangzások

Időnként a zeneszerzők jobban kitartott vagy folyamatos hangzást szeretnének, különösen egy dallam alsó szolamánál. Ennek két tipikus megvalósítási módja van: a tört akkord vagy a zengető, jobb pedál a zongorán. Az arpeggiót (az akkord hangjai gyors egymásutánban) egy hullámos vonallal jelöljük az akkord mellett. Ez azt jelenti, hogy a teljes akkord leütése helyett az előadó minden egyes hangot külön szólaltat meg, hosszabb időben töltve ki a harmóniát, pengetett hatást keltve.

◁ Tört akkord (felfelé)

Ebben a példában az akkord minden egyes hangja letről felfelé szól meg úgy időzítve, hogy a három hang a lejegyzett félkotta két ütésére érkezen meg.

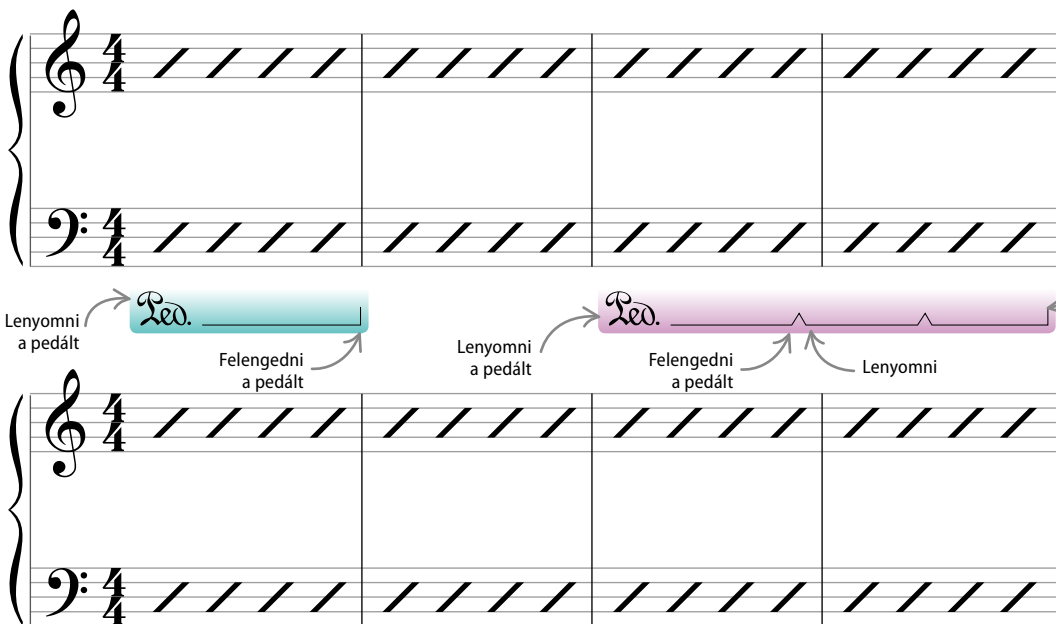
◁ Tört akkord (lefelé)

Ezeket az akkordokat hasonlóan kell játszani: egyszerre egyféle magasságot, de a felső hanggal kezdve és kicsit begyorsítva. Úgy kell őket időzíteni, hogy a négy hang egy negyed alatt szólaljon meg.

Zongorapedálok

A zongorán a jobb pedállal kitartott hangok hosszabban kiemelhetik az adott magasságokat, mint amennyi ideig maguktól szólódnának az elhalásuk előtt. A pedál jelzésének írásmódja: *Ped.* vagy egy kapocs, amely jelzi a lenyomás és a felengedés idejét.

A **jobb pedál** a húrokon lévő összes tompítót megemeli, így sokkal **tovább rezegnek** az után is, hogy a billentyűt már felengedtük.

◁ Kapocs

A kapocs jelzi, hogy az előadónak hol kell lenyomnia a jobb pedált, hogy kitartsa a benne foglalt hangokat. A vonalak közti V alakú jelnél kell a pedált felengedni és újra lenyomni.

◁ Kiírt jelzés

Néha a betűkkel kiírt, rövidített jelzés, *Ped.* áll a kapocs helyett. Ez azt jelenti, hogy az előadónak lent kell tartani a pedált a csillagig, amely a felengedést jelöli.

Lenyomni a pedált

Felengedni a pedált

Fordítások

A hármashangzatok, akkordok és hangközök megfordítása újrendezi őket úgy, hogy a hangok más sorrendben vagy magasságban szerepeljenek. A fordítások létfontosságúak a sikeres szólamvezetésnél, és az adott hangnemben lévő zenei anyag invenciózus feldolgozásánál.

LÁSD MÉG

◀ 56–59 Hangközök

◀ 108–109 Dallam elemzése

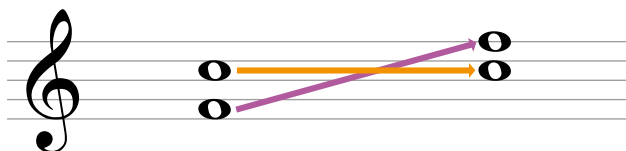
◀ 126–127 Hármashangzatok

Kadenciák

136–137 ▶

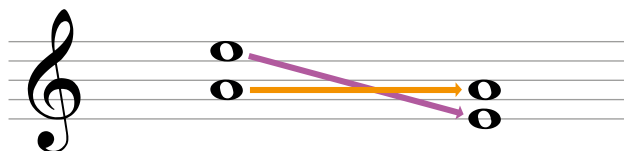
Mi a komplementer hangköz?

A dallamfordítás fejjel lefelé fordítja a dallamot azáltal, hogy egy oktávval feljebb vagy lejjebb helyezi a hangokat úgy, hogy az adott hangköz egy oktáv viszonylatában tükrözi a másik hangközöt. A komplementer hangokat a dallam részeként külön és együtt is játszhatjuk.

Tiszta kvint
F és C között
a hangköztávolság
tiszta kvint.

Tiszta kvart
De ha az F egy oktávval feljebb
kerül, akkor már tiszta kvart lesz.

Tiszta kvint
A folyamat ellentétes irányban:
ha az E–A között lévő tiszta
kvintet vesszük és az E-t egy
oktávval lejjebb helyezzük.

Tiszta kvart. Az E–A között lévő
hangköz tiszta kvart. Tipikus
komplementer hangköz.

Egyéb példák a komplementer hangközökre

Egy oktáv 12 félhangból áll. Minden egyes hangköz a komplementer hangközével együtt 12 félhanggal egyenlő.

Nagy terc Kis szext	Bővített kvart Szűkített kvint
Kis terc Nagy szext	Nagy szekund Kis szeptim
Bővített kvart Szűkített kvint	

◁ Komplementer hangközök felfelé

A nagy terc (négy félhang) komplementer hangköze a kis szext (nyolc félhang). A harmóniai környezettől függően a bővített kvart vagy a szűkített kvint hangköz (a tritónusz) hat félhangból áll. Így a komplementer hangköze is hat félhangra van egymástól.

△ Komplementer hangközök lefelé

A kis terc (három félhang) komplementer hangköze a nagy szext (kilenc félhang), a nagy szekundnak (itt F–G, két félhangnyira) pedig a kis szeptim (tíz félhang).

KÖZELEBRŐL

A komplementer hangközök szabályai

Alapvető szabályok segítenek abban, hogy emlékezz a komplementer hangközökre. A félhangok összege mindig 12 les: ugyanannyi, ahány egy oktávon belül van.

A tiszta hangköz tiszta marad.

A nagy hangközből kicsi lesz.

A kis hangközből nagy lesz.

A bővített hangköz szűkített lesz.

A szűkített hangközből bővített lesz.

A tritónusz marad tritónusz.

Akkordfordítás

Az akkordok fordításánál az adott hangnem előjegyzésének megfelelően a hármashangzat másik hangjáról kezdjük az akkordot. Az első fordítás, a szextakkord a tercről indul, a második fordítás, a kvartszextakkord a kvintről. A harmadik fordításnál az alaphang újra alulra kerülne, így ez szükségtelen.

Alaphelyzet 1. fordítás (szext) 2. fordítás (kvartszext)

◁ **A C-dúr hármash fordításai**

A hangok ugyanazok: C-E-G, de a magasságuk változik a fordításnak megfelelően.

50

C-dúr	d-moll	e-moll	F-dúr	G-dúr	a-moll	H-szűk	C-dúr
I	II	III	IV	V	VI	VII°	I

A C van az akkord tetején, míg az E és a G megtartja pozícióját.

Az F C-dúrban szubdomináns (IV), így ez a hang kerül felülre.

Ez a harmónia a G-dúr szextakkord, mivel a H és a G között szext hangköz a távolság. C-dúrban ez egy V-szext lenne, mert az alaphang a domináns (V).

C-dúr	d-moll	e-moll	F-dúr	G-dúr	a-moll	H-szűk	C-dúr
I	II	III	IV	V	VI	VII°	I

A szextakkordoknál a 6-os jelöléshez hasonlóan a 2. fordítást kvartszextnek hívjuk, és 6/4-gyel jelöljük, mivel a G-C tiszta kvart, és a G-E nagy szext.

C a legelső hang, mivel F-dúrban C a domináns.

△ **Szextakkordok**

Ahogy alaphelyzetben is: a C, az F és a G hangra épülő akkordok dúrok, a D, E és A hangokra épülő akkordok mollok, H-ról pedig szűkített. A skála legelső hangja legfelülre került, így most a legmélyebb hang az eredeti hangzat terchangja.

△ **Kvartszextakkordok**

A kvartszextakkord a tonikai hármash kvinthangjára (a dominánsra) épül. Az eredeti alaphang így a hármashangzat közepére kerül, az eredeti terchang pedig legfelülre.

Akkordtípusok

Az akkordokat különböző jellegek szerint csoportosíthatjuk, amit az egyes akkordhangok közötti hangközök határoznak meg. Ezek a hangközök alakítják ki az akkord hangzásának minőségét.

LÁSD MÉG

◀ 56–59 Hangközök

◀ 126–127 Hármashangzatok

Késleltetés 140–141 ▶

Akkordjelzések 148–149 ▶

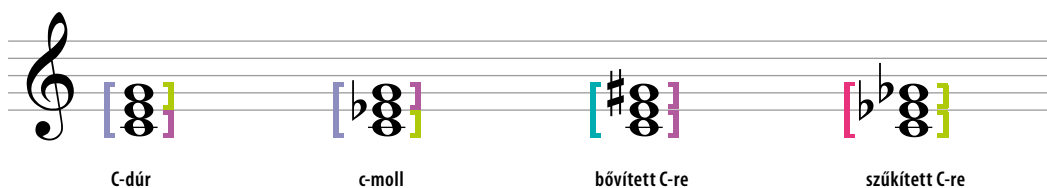
Hármashangzatok

A hármashangzat három különböző hangból áll, amelyek az alap, a terc és a kvint. Négy alapvető jellegük lehet a hármashangzatoknak: dúr, moll, bővített és szűkített. A hármashangzatok egy kvintre vagy két terc hangközre bonthatók. A hangzat alap-, terc- és kvinthangja közötti távolság határozza meg, hogy milyen jellegű lesz.

Hármashangzat = alap + terc + kvint

Színkód

	Nagy terc		Tiszta kvint
	Kis terc		Szűkített kvint
	Bővített kvint		

C-dúr c-moll bővített C-re szűkített C-re

◀ C alappal

Itt láthatók a dúr, moll, bővített és szűkített hármások C-re építve. Jegyezd meg a hangok közötti távolságot!

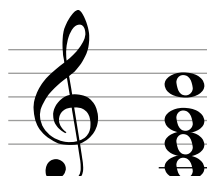
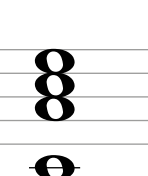
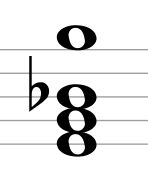
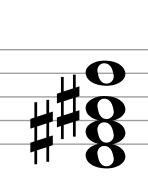
szűkített H-ra bővített fiszre szűkített F-re asz-dúr gisz-moll

△ Hármashangzatok más hangokra építve

Itt láthatók olyan hármások, amelyek nem C hangra épülnek. Éppen úgy, mint korábban, ezek a hármások is egy kvintre vagy két terc hangközre bonthatók, és ezeknek a terceknek és kvinteknek a nagysága határozza meg a jellegét.

Kettőzés

A négy hangból álló akkordok néha úgy keletkeznek, hogy veszünk egy egyszerű hármashangzatot, és egy oktávval odébb megkettőzzük az egyik hangját. A zeneszerzők kiválaszthatják, hogy az alapot, a tercet vagy a kvintet kettőzik-e meg attól függően, hogy milyen hangzást szeretnének. Az alapkettőzés a tonális centrumot erősíti.

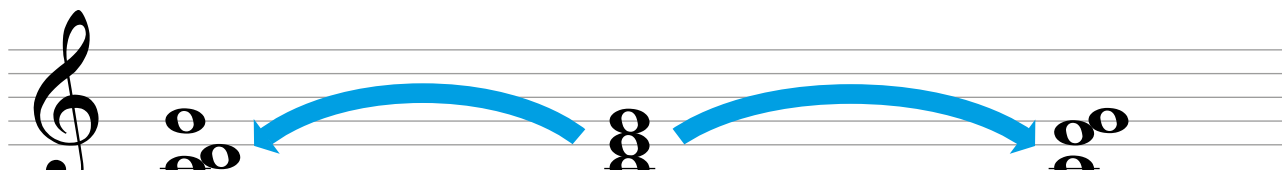
			
C-dúr	a-moll	szűkített E-re	bővített D-re
△ Megkettőzött alaphang Ebben a C-dúr hármashangban az alap (a C) egy oktávval magasabban kettőzött.	△ Megkettőzött terchang Ebben az a-moll hármashangban a terchang (a C) egy oktávval mélyebben kettőzött.	△ Megkettőzött terchang Ebben az E-re épülő szűkített hármashangban a terchang (a G) egy oktávval magasabban kettőzött.	△ Megkettőzött alaphang Ebben a D-re épülő bővített hármashangban az alap (a D) egy oktávval magasabban kettőzött.

Késleltetett akkordok

A késleltetett akkordok kivételek az alól a szabály alól, miszerint a hármashangzat tercépítkezésű. A késleltetett akkord első két hangja közötti távolság nem terc, hanem kvart (sus4), vagy ritkábban szekund (sus2). Azért hívjuk őket így, mert a szekund és a kvart disszonanciát kelt, amely aztán feloldást követelve jelenik meg, visszavezetődve a terchangra.

▽ Az ötvonalas kottában

Ha a C-dúr terchangja (E) lelép a szekundra (D-re), az akkordból C sus2 lesz. Ha a terc fellép a kvartra (F-re), az akkordból C sus4, vagyis 4-3-as késleltetés lesz.

C sus2 C-dúr C sus4

HOL TALÁLKOZHATSZ VELE?

Michael Jackson

Késleltetett akkordot gyakran lehet hallani a popzenében. Híres példa erre Michael Jackson slágere, a *Black or White*. A dal kezdő ütemei ezt az akkordmenetet mutatják be: E sus4, E-dúr, E sus2, E-dúr. A késleltetett akkordban a szekund és a kvart jól hallhatóan a dúr akkord tercére oldódik.

A bővített hármashangzatot gyakran alkalmazzák a domináns helyettesítéseként a dúr hangnemű popdalokban.

Ostinato, loop és riff

Ha egy zenei anyag újra és újra megismétlődik, akkor riffnek, loopnak vagy ostinátónak nevezzük. Ezek lényegében mind ugyanazt jelentik, csak a különböző zenei műfajokban más és más nevük van.

Ostinato

Olasz szó, jelentése: makacs. Rövid motívum, amely újra és újra megismétlődik egy klasszikus zeneműben. Az ostinato variálható, de a jellegzetessége éppen az azonosság. A nyitott ritmus-ostinato kevésbé szigorú, míg a dallami („zárt”) ostinato korlátozottabb, mert a dallamot meghatározzák a harmóniai vonatkozások.

▽ Ritmus-ostinato

A valaha írt egyik leghíresebb ritmus-ostinato Maurice Ravel *Bolerójában* (1928) a kisdob ritmusa, amely alátámasztja a dallamot.

3/4

3 3 3 3 3 3

Ez a tizenhatod triola szerepel ebben a jellegzetes ostinato-ban.

Az ostinato két ütemből áll.

▽ Dallam-ostinato

▽ **Dallam-ostinato**

Frédéric Chopintól a *Dúr Berceuse* (Op. 57, 1843), az egyik legismertebb dallam-ostinato, amely a bal kézben jelenik meg.

The musical score is for a piece in 6/8 time, marked 'Andante'. It consists of two staves: a treble staff and a bass staff. The key signature has four flats (B-flat, E-flat, A-flat, D-flat). The tempo is 'Andante'. The first two measures are marked 'p' (piano) and feature a melodic line in the bass staff and a whole rest in the treble staff. The next three measures are marked 'dolce' and feature a melodic line in the treble staff and a melodic line in the bass staff. The piece ends with a double bar line.

Passacaglia

Az ostinato egyik típusa, a passacaglia a zene basszus szolamában megjelenő, ismételt motívumból áll. Az egyik leghíresebb passacaglia téma Johann Pachelbel 17. századi *D-dúr kánonjának* legmélyebb szolamában található. A nyolchangos passacaglia téma 28 alkalommal fordul elő a darabban.

Johann Pachelbel: D-dúr kánon

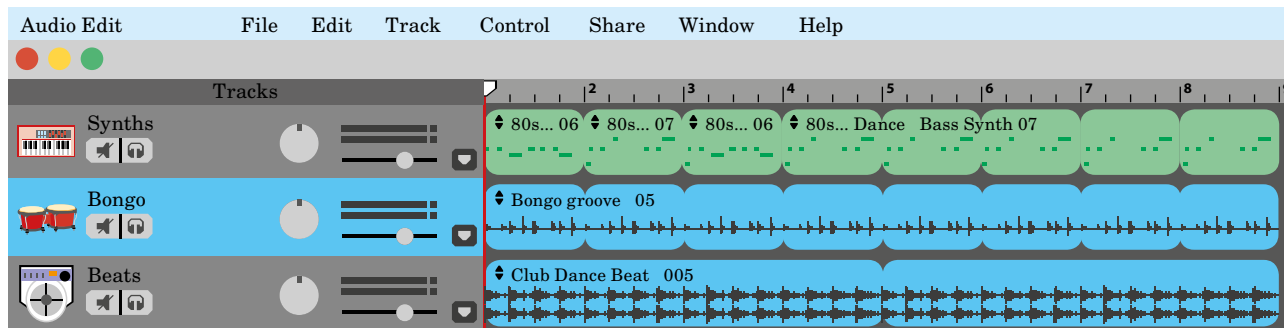
Csupán ezt a nyolc hangot használja az alábbi gazdag harmóniai menet: D-dúr, A-dúr, h-moll, fisz-moll, G-dúr, D-dúr, G-dúr, A-dúr.

Loop

Ha az elektronikus zenében szerepel ostinato, akkor loopnak nevezzük. Rövid zenei szakaszokat alkothatunk és ismételhetünk könnyedén a számítógépes zeneszerzőprogramokkal, szintetizátorokkal és sequencerekkel. A zeneszerzők gyakran egy létező darab rövid részletét veszik mintául (vagy digitalizálják egy megfelelő részüket), hogy loopként dolgozzák fel egy új darabban.

▽ Software loop

Itt látható egy példa arra, hogy a szintetizátor, a bongo és a DJ ütései hogyan készülnek előre és rakódnak egymásra. A szintetizátor és a bongo loopja egy 4/4-es ütem.

Riff

A riff kifejezést a pop, a rock és a jazz egyaránt használja. Ismételt motívumot értenek rajta, amely dallamként is működhet, miközben a harmóniahangszerek akkordokkal kísérik. Hívják horognak (hook) vagy kunsztnak is (angolul: lick). Könnyen megjegyezhető és tetszetős lehet, mint például Eric Clapton és a Cream 1967-es slágerében, a „Sunshine of Your Love”-ban. Nem ismétlődik annyiszor egymás után, mint egy ostinato, hacsak nem használják kíséretként is.

72

▽ Bluesos riff

A riff újra és újra megismételhető, ha a dallami improvizáció hátterét szolgáltatja, ahogy az alábbi blues stílusú példában.

HOL TALÁLKOZHATSZ VELE?

Eric Clapton

Az énekes-gitáros dalszerző Eric Clapton leghíresebb riffjeit annyira tisztelik a lelkes gitárosok, hogy teljes könyveket és weboldalakat szenteltek annak, hogy elemezzék Clapton blues-, pop-, rock- és folklóadásait. Ráadásul a fent közölt részlet, Clapton 1970-es dala, a „Layla”, amelyet Derek and the Dominoes nevű zenekarával vettek fel, minden idők egyik legikonikusabb és legemlékezetesebb gitárriffjét tartalmazza.

„Szeretném egyetlen
hanggal kiütni
a **közönséget** – de
akkor mi lesz az **est**
további részében?”
Eric Clapton

A karmester

A karmester vagy karnagy vezeti át a zenekar vagy a kórus tagjait egy zenemű előadásán, hogy az interpretáció pontos és hatásos legyen. A karmestereknek saját stílusuk van, finom mozdulatokkal vagy széles gesztusokkal vezényelnek a zene jellegétől függően.

Miért van szükség a karmesterre?

Az 1800 utáni években bonyolultabbak lettek a kompozíciók, a ritmusuk és a tempójuk kevésbé kötött, ezért szükségessé vált karmester alkalmazása. Manapság már nagyobbak a zenekarok, ezért tagjaik nehezebben hallják egymást. A karmester látható jeleit viszont tudják követni, ezáltal az előadás sokkal egységesebb lesz.

◁ A karmester helye

A legtöbb karmester középen egy emelvényre vagy pódiumra áll, hogy az előadók mindenhol jól láthassák.

A karmester kottája

A karmester választja ki a zenekar által előadandó darabot, és tanulmányozza a művet előadás előtt, jegyzeteket készít magának a partitúrában, hogy azt a próbán betanítsa a zenekarnak. Egyes karmesterek kívülről vezénylik a darabokat.

▽ Partitúra részlete

Mozart a *Sinfonia concertante* hegedűre, brácsára és zenekarra partitúrájában a szólóhangszereket a zenekari oboák, kürtök és vonósok közé helyezi.

Allegro maestoso

Zenekari vonósok

- Oboa
- Kürt
- Hegedű
- Brácsa
- 1. hegedű
- 2. hegedű
- 1. brácsa
- 2. brácsa
- Cselló
- Nagybőgő

Annotations:

- Pedálhang a kürtöknél, egy oktávra egymástól
- Staccato hangok a hegedűszólóban
- Staccato hangok az első hegedűszólóban
- Tizenhatodos akkordfelbontás a második hegedűszólóban
- A mélyvonósoknak szünet

Diktálja a tempót

A karmester a pódiumon kézmozdulatokkal, arckifejezéssel és egész testének gesztusaival dolgozik. A jobb kéz általában a zene alapüktetését adja, miközben a bal kéz a művészi kifejezésre koncentrál. Az ütemek első ütését egy lefelé irányuló mozdulat mutatja jobb kézzel, míg az ütem többi ütését különböző mintázatok szerint vezénylik a karmesterek.

KÖZELEBRŐL

Pálca

A karmester pálcája karjának meghosszabbítása. Egészen vékony, fa- vagy üvegszál bot, amelynek szélesebb végén olykor kiszélesedő fogantyú található. Általában jobb kézben tartják, a hüvelyk- és a mutatóujj között úgy, hogy a fogantyú a tenyérbe simuljon. A karmesterek – ebben az esetben karnagyok – a kórust általában pálca nélkül vezénylik.

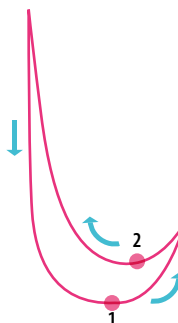
Egy ütem egy ütés

Az ütem első ütését a karmester lefelé irányuló mozdulattal jelzi, kezével vagy a pálcával egy pontot mintha megütne, mielőtt rögtön felrántaná a karját, hogy visszaérjen a következő ütemre.

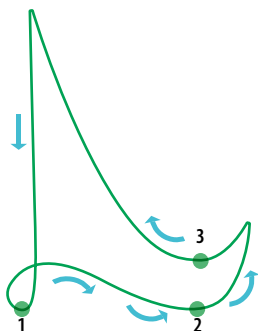
Egy ütem két ütés

Ez két ütést jelent egy ütemben, a karmester lefelé mozdulattal megüt egy pontot az ütem első ütésére, majd még egyet, és rögtön utána fel is húzza a karját.

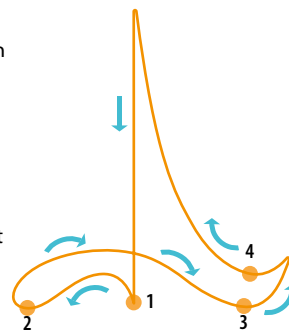
Egy ütem három ütés

Az első ütést jelző lefelé mozdulat után a karmester a karját jobbra mozdítja, a második ütést megint ponttal jelezve. A harmadik ütés során megint középirányba húzza a karját, és onnan emeli fel újra a következő ütemhez.

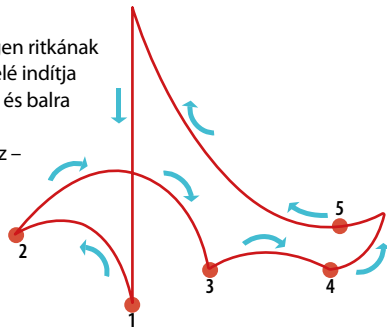
Egy ütem négy ütés

Az első ütést jelző mozdulat után a karmester balra mozdítja a karját, hogy jelezze a második ütést, majd ellenkező irányba, jobb oldalra, hogy a harmadikat kiüsse, majd pedig kicsit visszahúzza középre a negyedik ütésre, mielőtt felemelné a karját a következő ütemhez.

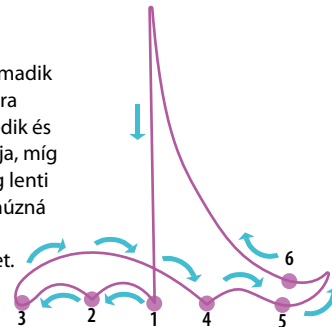
Egy ütem öt ütés

Öt ütés egy ütemben igen ritkának számít. A karmester lefelé indítja a karját az első ütéshez, és balra húzza el a másodikhoz. A következő két ütéshez – a harmadik és a negyedikhez – jobbra mozdul el. Az ötödiket viszont felfelé üti, még mielőtt hozzákészülne a következő ütemhez.

Egy ütem hat ütés

Az első, lefelé mutató ütést követően a második és a harmadik ütésnél a karmester karja balra mozdul, a harmadik, a negyedik és az ötödik ütést jobbra mutatja, míg az utolsó ütés, a hatodik még lenti ütés lesz, mielőtt a karját felhúzná a következő ütéshez, hogy indíthassa a következő ütemet.

A romantika kora

Ebben a korszakban a zeneszerzők leginkább az érzelm kifejezésére figyeltek a zenében. Amatőr zenészek is elkezdtek hangszereket tanulni, virágzott a kottakiadás. A nyilvános koncert egyre népszerűbb alkalommá nőtte ki magát.

LÁSD MÉG

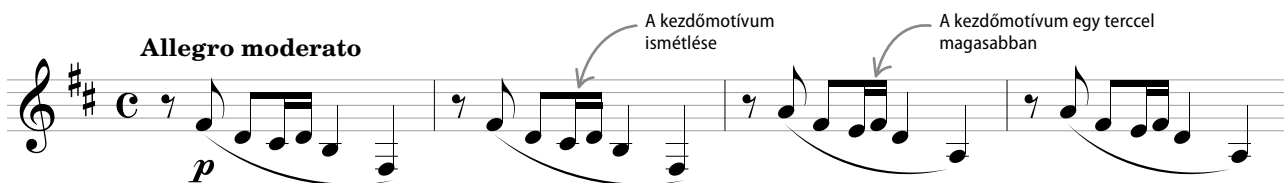
- ◀ 176–177 Fafúvósok
- ◀ 178–179 Rézfúvósok
- ◀ 196–197 Zene és szöveg
- ◀ 204–205 Klasszikus zene

Irodalmi inspiráció

Klasszikus történetek, emberi kapcsolatok és az ember küzdelme a sorscapásokkal mind inspirálták a kor zeneszerzőit. Goethe *Faustja* és Dante nagy hatással voltak, és a német költészet is szolgáltatott dalszövegeket több zeneszerzőnek, például Schubertnek, Schumann-nak és Brahmsnak.

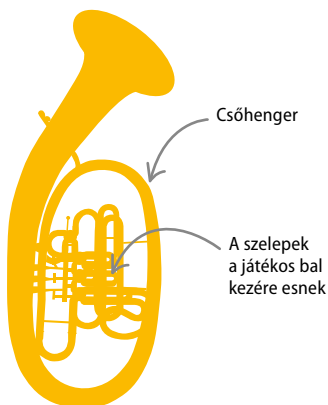
▽ Hebridák

Mendelssohn *Hebridák* nyitánya jó példája a programzenének, amely egy történetet beszél el. Az áradó kezdőtéma a Hebridák-barlang kapujában megtörő hullámokra utal.

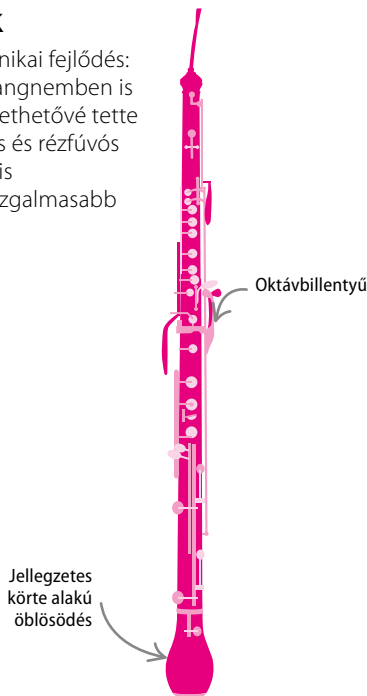
Új hangszerek, új hangszínek

A fafúvósokat és a rézfúvósokat is elérte a technikai fejlődés: könnyebben lehetett játszani rajtuk, és több hangnemben is rugalmasabbá váltak. A tömegtermelés megfizethetővé tette őket, így a zenélés is elterjedtebb lett. A fafúvós és rézfúvós hangszerekből több méret is készült, és újakat is kifejlesztettek, ezáltal a szimfonikus zenekar is izgalmasabb színekkel és hanghatásokkal gazdagodott.

△ Wagner-tuba

Ezt a rézfúvós hangszert Wagner ötölte ki, kifejezetten operáinak előadásához. Bár egy kisebb tubára emlékeztet, általában a kürtjátékosok szólaltatják meg.

△ Angolkürt

Az angolkürt egy kvinttel mélyebb fekvésben szólal meg az oboához képest, sötétebb, puhább hangzást produkál, és különösen alkalmas szólóokra.

HOL TALÁLKOZHATSZ VELE?

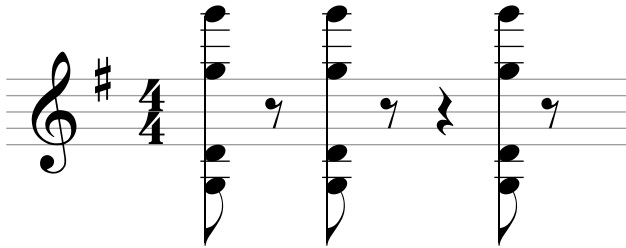
Kottakiadás

Ahogy a nyomtatás olcsóbb és hatékonyabb lett, a kották is elérhetőbbé váltak a szélesebb nagyközönség számára. A műkedvelők kedvenc hangszerévé a zongora vált, ezért a kiadók zongorakivonatokat készítettek zenekari művekből. Így azok is megismerhették ezeket, akiknek nem volt lehetőségük koncertekre járni.

Virtuozitás

A romantika korában váltak híressé a virtuóz hangszeres szólisták, akik privát szalonokban és az újonnan épített koncerttermekben léptek fel. Európát beutazva már rajongók tömegei várták őket. A szólisták közül az olasz hegedűs, Niccolò Paganini és a magyar zongorista, Liszt Ferenc emelkedik ki.

△ Négyesfogás a hegedűn

Paganini zeneszerző is volt, és sok hanghatást dolgozott ki a hegedűn, például a négy húr egyszerre történő lefogásával, amely akkordként szólal meg.

Nacionalizmus

Az európai forradalmak és küzdelmek arra indították a nemzeteket, hogy felfedezzék sajátos kulturális örökségüket. Ez a zenében főleg a népzenei inspirációra való támaszkodást jelentette, különösképpen a népi hangszerek hangzásának utánzását.

▷ Tárogató

A fából készült, szopránszaxofonra emlékeztető hangszer, a tárogató népszerű népi hangszer Magyarországon, bár az eredete a kettős nádnyelves töröksípra, illetve a perzsa–török zurnára vezethető vissza.

A bal kéz
kisujjának
billentyűje

A billentyűk
a szaxofonéhoz
hasonlítanak

Opera

A romantika korának operáját Giuseppe Verdi és Richard Wagner uralták. Verdi olasz operáit áriák, együttes énekek, recitativók, kórusok és drámai cselekmény jellemzi. Ezzel szemben Wagner német operái hosszabbak, és végig komponáltak, vagyis nincsen bennük szünet vagy átmenet az áriák, a recitativók, az együttesek és a hangszeres közjátékok között.

Melizma a „doratén”
(dísztett)

△ Verdi: Va, pensiero

A „Va, pensiero” (A rabszolgák kórusa), Verdi *Nabucco* című 1841-es operájából olasz földön híres, nacionalista himnusz lett. Népszerűségét csak a mai popslágerek sikeréhez lehet mérni.

A dallam a C-dúr
akkordra épül

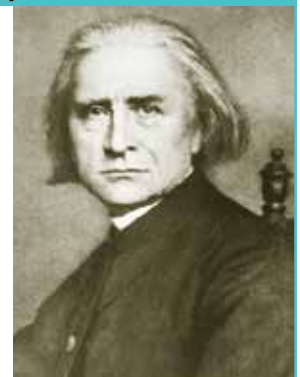
△ Wagner motívumai

Wagner különleges szerepű dallamokat, leitmotivokat használt, hogy jelezze szereplők, helyszínek vagy gondolatok megjelenését, beleszőve őket a zenedráma zenei szövetébe, ezzel elmélyítve azt.

HOL TALÁLKOZHATSZ VELE?

Liszt Ferenc (1811–1886)

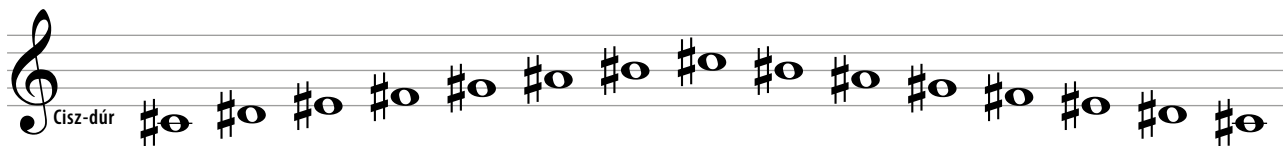
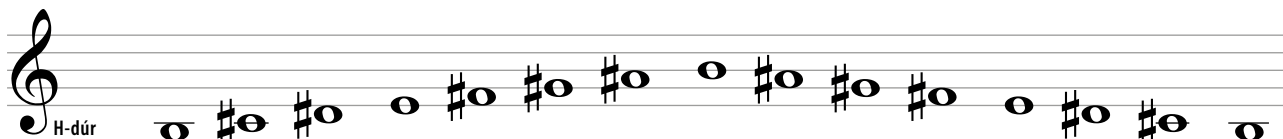
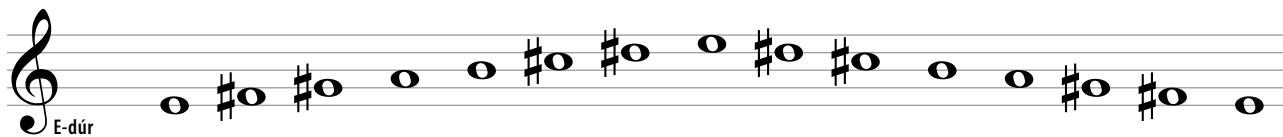
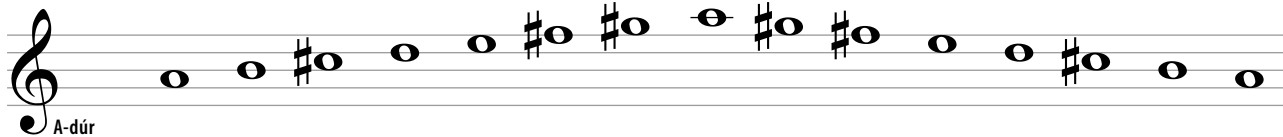
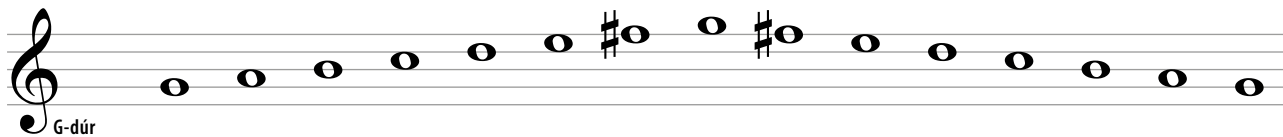
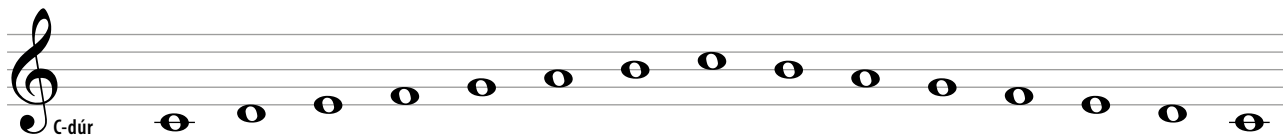
Liszt Ferenc a romantika nagy legendája. Magyarországon született, kiemelkedően tehetséges zongorista volt, író és zeneszerző, akinek híre bejárta egész Európát. Különleges virtuozitást és technikai ügyességet igénylő hangversenyait mindenhol olyan extázis fogadta a „lisztománia” idején, ami csak a modern popsztárokra jellemző.

Skálák

Dúr skálák

Minden dúr skálában ugyanolyan rend szerint követik egymást az egész- és a félhangok, mint a C-dúr skálában. Ahhoz, hogy a nem C hangról kezdődő dúr skáláknál is megmaradjon ez a rend, kereszteket vagy béket kell alkalmazni. A keresztes hangnemek szerepelnek először, melyeket a bések követnek. A dúr skálák ugyanazokat a módosításokat tartalmazzák, mint az előjegyzésük.

F-dúr

B-dúr

Esz-dúr

Asz-dúr

Desz-dúr

Gesz-dúr

Cesz-dúr

Enharmonikus egyezések

Ha két skála pontosan ugyanazokból a hangokból áll, de minden hangjának más neve van, akkor enharmóniáról beszélünk. Enharmónikusak egymással a következő dúr skálák: Fisz-dúr és Gesz-dúr (itt látható), H-dúr és Cesz-dúr, illetve Cisz-dúr és Desz-dúr.

◁ **A zongorabillentyűzeten**
A Fisz-dúr és a Gesz-dúr skála ugyanazokat a hangokat használja, de különböző neveket adunk nekik.